

Milan Hlinomaz - Miloslav Panák - Jiří Rosol

Krompach

Přehled dějin obce

Libuše Horáčková
Varnsdorf 2013

Úvodem.

Kropach je náš osud. Tak by se dal charakterizovat vztah autorů této publikace k obci ležící v klínu Lužických hor na samé hranici se Saskem, či Horní Lužicí nebo Žitavskem, či starým Záhvozdem, jak kraj označovali slovanské kmény po svém příchodu do této krajiny.

Jistě ve své historii vidělo toto sídlo, sevřené mezi kopce Hvozdu, Plešivce a Kulich mnohé. Leželo totiž od nepaměti na staré obchodní cestě ze severu na jih a později se této odnoži začalo říkat Lipská cesta. O významu Lipské cesty svědčí i nezpochybnitelná osobní přítomnost historických osobností Karla IV., Václava IV., Josefa II., Ferdinanda V., generála Laudona či Adolfa Hitlera a jistě i dalších na půdě či v blízkosti Kropachu.

Rozhodující pro existenci obce ve středověku byla přítomnost nedalekého strážního hradu Milštejn.

Osudy obce a širokého okolí se prolínaly s osudy dvou největších starobylých českých šlechtických rodů, působících v této oblasti a to Ronovců a Markvartů.

Obec charakterizují, tak jako jiné vesnice Lužických hor a Horní Lužice, krásné podstávkové domy často kombinované s hrázděním, mnohdy s polovalbovou či mansardovou střechou.

Kropach je znám svou sklářskou a tkalcovskou tradicí a od 19. století i svým rekreačním významem, spojeným s krásnou a romantickou přírodou.

Rádi se tedy ke své obci „Křivému potoku“ - Kropachu všude hlásíme a popřejme mu i do budoucnosti plný rozkvět.

Autoři

Historický přehled.

Historie obce není v historických pramenech příliš doložena a proto se musíme opatrně a s využitím historické kritiky držet některých analogií okolních míst, jejichž dějiny jsou doloženy lépe.

Za snad nejstarší doklad přítomnosti člověka na katastrálním území dnešní obce je možno pokládat archeologický nález (roku 1884) hrotu kopí a náramku z období doby bronzové, tedy z 2. tis. př. n. l. na Jánském kameni u Lužických bud, jak dokládá tamní cedule naučné stezky. Znamenalo by to, že nedaleko této lokality existovalo osídlení již během mladší doby bronzové a obyvatelé toto vyvýšené místo navštěvovali jako kultovní. Vzhledem k nedochovaným okolnostem nálezu je však třeba tyto nálezy hodnotit s velkou opatrností.

Podobně je třeba brát s velkou rezervou tradici německé vlastivědné literatury, že historie Krompachu sahá až do období mezi lety 800 až 1000 a že lokalitu navštívil sám císař Karel Veliký. Moderní historická věda takovéto domněnky nepotvrzuje a dokládá, že císař Karel svými výboji pronikl roku 805 pouze do oblasti dnešních Drážďan a Míšně. Rovněž tažení císaře Jindřicha I. proti českému knížeti Václavovi roku 929 probíhalo nejspíše schůdnější „zemskou bránou“ v Polabí. Také pozdější soupeření císaře Jindřicha II. po roce 1000 s polským knížetem Boleslavem Chrabrým na území Lužice nelze s tehdy ještě neexistujícím Krompachem nijak spojit. Jedná se o romantické velkoněmecké konstrukce.

Pohled na střed Krompachu z vrchu Kulich 559m.

Krompach je svým založením prokazatelně údolní lánová kolonizační vesnice z období vrcholného středověku, jejímž základem jsou zemědělské usedlosti více či méně rozptýlené po březích vodního toku tekoucího údolím a tvořícího podélnou osu sídelního útvaru.

Horská obec Krompach v Lužických horách je poprvé písemně doložena v listině Jindřicha Berky z Dubé z března 1391 jako ves s mlýny pod názvem Krumpach (Krummbach znamená německy Křivý potok) patřící k panství hradu Milštejn. Existence mlýnů dokládá, že obec již musela nějaký čas existovat před tímto vročením. Zmíněná listina, v originále pravděpodobně latinská, se nedochovala, ale pouze její český překlad a přepis v Deskách zemských z pozdější doby, pravděpodobně z doby před polovinou 16. století. Krátce poté zde nacházíme ještě dvoji zmínku o vesnici Krumpach, a to k letům 1543 ohledně Zákupského panství a ohledně zámku v Kunraticích k roku 1553. Ve století následujícím k roku 1612 figuruje ves „Grumpach“ ve spojitosti s koupí panství Zákupy Janem Novohradským z Kolowrat, v roce 1654 již zase jako Krumpach v Berní rule. Na mapě je Krompach poprvé zakreslen až na tehdy dosud nejpodrobnější Müllerově mapě Čech z roku 1720.

Kolonizační osídlení obce Krompachu jako typické údolní lánové vsi proběhlo pravděpodobně někdy během poloviny 14. století v rámci dokončování středověké kolonizace severního Českolipska, jež probíhala zhruba od poloviny 13. století úsilím rodu Ronovců. Ti, držice Žitavsko, těžko dostupnou zalesněnou krajinu osídlovali ze severu a z jihu držitelé Lipého (České Lipy) a Dubé, panský rod Berků z Dubé a z Lipé, tedy další větve Ronovců. Ve znaku měli ve zlatém poli dvě černé zkřížené ostrve (osekané kmeny ke slézání hradeb). O Krompašsku lze konstatovat, že tato část regionu zůstávala dlouho neobydlená, nikoli však neprostupná. Podle německého názvu obce se však zřejmě nejednalo o české osídlení z vnitrozemí, ale pravděpodobně o osídlení národnostně německé ze severu, tedy ze Žitavska. Právě v době od poloviny 13. do poloviny 14. století byli do poměrně málo zalidněných okrajů Čech zváni českými panovníky němečtí kolonisté z tehdy relativně přelidněného Německa, aby osídlili nepřítisť úrodné pohraniční hvozdy české kotliny. Houževnaté německé obyvatelstvo tuto úlohu v poměrně drsném kraji svou pracovitostí a právní vybaveností zvládlo na výbornou a stalo se početně druhou nejsilnější jazykovou složkou obyvatelstva Českého království. V českém i moravském pohraničí se tak během 13. a 14. století vytvořila početná německojazyčná enkláva. (Němčina se pak stala prakticky druhým zemským jazykem, jenž byl s češtinou zrovnoprávněn až roku 1627.) Nejprve bylo nutno vykácet (vykloučit) lesy a přeměnit je v pole, přitom postavit roubená obydlí, zasít a sklídit a postarat se o domácí zvířata. Těžký úděl a tvrdé životní podmínky kolonizačního obyvatelstva dokládá rčení, že první generace kolonistů si zde přišla pro smrt, druhá pro bídu a až třetí pro užitek.

Moderní archeologický průzkum doložil v Krompachu u Juliovky, v Horní a Dolní Světlé i u Jonsdorfu povrchové dobývky železných rud ze středověku. Z těch

se v poměrně velkých pecích u Cvikova a Milštejna tavilo železo, důležité pro výrobu železného sklářského náčiní, takže těžba rudy se sklářstvím úzce souvisela.

V roce 1632 vešlo zákupské panství zahrnující i Krompach, v držení vévody Jindřicha Julia Sasko-Lauenburského, po němž byla pojmenována sklářská osada Juliovka (Juliusthal), kde tento rod založil roku 1687 známou sklárnu. Kolonizační obyvatelstvo nejprve vykloučilo části lesa, na nichž jednotliví chalupníci vytvořili za svými obydlími lány k zemědělskému využití. Obyvatelstvo se však ve zdejším drsném podnebí nemohlo zemědělstvím uživit, takže muselo na horských lukách chovat hlavně ovce, kozy, méně již krávy a vepře, drobné domácí zvířectvo (slepice, kachny, husy) a věnovat se pálení dřevěného uhlí ve zdejších rozlehlých lesích. Od 14. století je rovněž archeologicky doloženo sklářství, např. na území Horní Světlé byla nejméně jedna sklářská huť a není důvodu se domnívat, že by tomu tak nebylo i v Krompachu. Sklářské huti spotřebovaly velké množství dřeva z okolních lesů, což umožňovalo rozšíření plochy obdělávané půdy.

Mocenskými centry kraje se staly panské hrady jako Lemberk po něm se pišící pánů z Lemberka či Milštejn Berků z Dubé a hospodářskými centry poddanská městečka, např. Jablonné v Podještědí (Gabel) nebo Cvikov (Zwickau i. B.). Kraj kolem Jablonného proslul v polovině 13. století příkladnou charitativní činností svatého Zdislavy z Lemberka, která založila tamní dominikánský klášter, kde je i pohřbena a dodnes se k jejímu hrobu konají koncem května slavné poutě.

Hlavní zemské cesty vedoucí v blízkosti Krompachu z nitra Čech do Žitavy byly tzv. Žitavská cesta (v Žitavě zvaná Jablonská) vedoucí z Prahy přes Bělou pod Bezdězem, Stráž pod Ralskem, Mimoň, Jablonné v Podještědí (kde byla zřejmě celnice) a Petrovice přes dnešní Lückendorf (původně česká vesnice Lepěčice) do Žitavy. Cestou se tehdy rozuměla cesta pro volské povozy a řidčeji koňské, neboť koně byli oproti volům mnohem vzácnější a tedy i dražší a tím nedostupnější.

Druhou byla tehdy cesta zvaná Lipská, vedoucí od Prahy přes Mělník, Dubou, Jestřebí, Českou Lípou a Krompach do Žitavy a dále na sever. Tuto cestu ochraňoval pro Krompach vrchnostenský hrad Milštejn patřící Berkům z Dubé, který k tomu ve 14. století disponoval 12 až 16 zbrojnoši, kteří po určitý úsek cesty doprovázeli kupecké karavany až do Lipé a Dubé.

Konečně třetí cestou byla tzv. "Stará pražská cesta" mezi Budyšínem a Prahou, procházející pod Stožcem.

Zdá se, že přes Krompach a později i Valy vedla alespoň z počátku obtížným terénem, pouze alternativní, pro vozy neschůdná, soumarská stezka do lužického Jonsdorfu, případně se větvila zkratkou přes Hain kolem Oybyna do Olbersdorfu a k Žitavě. Do Jonsdorfu vedla také obdobná stezka přes Dolní Světlou a Krkavčí kameny (Rabensteine). Počátkem 14. století byla stezka napadána oybínskými loupežnými rytíři. I tak mohla být také využívána od konce 14. až do počátku 16. století některými zbožnými poutníky do tehdy známého celestinského kláštera s hradem v nedalekém Oybině. Ten, vedle stávajícího hradu, založil císař Karel IV. a několikrát zde pobyl ve svém hradním paláci. Klášter si oblíbil i jeho syn, král Václav IV., takže je doložen pobyt těchto dvou českých panovníků v těsné blízkosti Krompachu. Cenná knihovna tamního kláštera se naštěstí v polovině 16. století dostala díky jezuitům do kláštera v pražském Klementinu a je tam v rámci Národní knihovny dochována dodnes. Veliký neklid v tomto regionu znamenaly husitské války, při nichž husité dobyli Jablonné již roku 1419 a roku 1426 i tehdejší Lipou. Za obět jim tehdy padla i Světlá, takže je možno se právem domnívat, že podobnému osudu neušel ani Krompach. Negativně se rovněž musely projevit i rozbroje české šlechty, hlavně Vartenberků, s „Lužickým šestíměstím“, které pro kraj znamenaly drobnou záškodnickou válku, především plenění vesnic protivníka. Toto obranné sdružení šesti hornolužických měst, které inicioval císař Karel IV., představovalo vojenský svazek těchto měst: Budyšin (Bautzen), Žořelec (Görlitz), Kamenec (Kamenz), Lubaň (Lauban, dnes Polsko), Lubij (Löbau) a Žitava (Zittau).

Z hradu Starý Falkenburg, při cestě na Jablonné, znepokojoval po husitských válkách loupežemi okolí bývalý husitský hejtman Jan Kolůch z Vesce (Krucemburka), jehož řádění učinilo přítrž v letech 1431 a 1437 až vojsko Lužického šestíměstí.

Během druhé poloviny 15. století probíhaly boje mezi vojsky věrnými králi Jiřímu z Poděbrad a katolickým Šestíměstím, zvláště v letech 1463 a 1469 v okolí Tolštejna, takže klid v tomto pohraničním kraji nastal až od 70 let patnáctého století.

Období 16. Století bylo pro Krompach obdobím oživení díky sklárně rodiny Schürerů přišlé ze saské strany Krušných hor, která založila huť již roku 1530 v Kytlici (Falknově) a která je v Krompachu doložena již před rokem 1547. Nejznámější člen této rodiny, huťmistr Valentin Schürer je poprvé připomínán roku 1560 a dále 1585. Berkovská vrchnost potvrdila rodině na tuto huť roku 1589 privilegium. O dva roky později získala dokonce rodina Schürerů šlechtický přídomek „von Waldheim“. Z huti platili vrchnosti dvakrát ročně tři kopy grošů a za dřevo jednou ročně kopy grošů a ještě několik grošů z pozemků. Od robot a naturálních dávek byla sklářská huť osvobozena. Z tohoto období má pocházet na návsi tzv. „zámek“, ale je sporné, zda se jedná o budovu dnešní internátní školy nebo o hostinec „U zámku“. Rodině Schürerů ve vsi patřil také hostinec a mlýn. Zmíněný Valentin Schürer zemřel koncem ledna 1602 v Krompachu a byl pohřben v Mařenicích, kde byl tehdy u tamního kostela spádový hřbitov pro přifařené obce. Schürerové zastávali též rychtářskou funkci. Poslední z rodiny, Georg Schürer, musel jako protestant po třicetileté válce roku 1650 odejít do Žitavy. Sklářské hutě se ujal jeho švagr, Johann Hertelt z České Kamenice ale musel činnost této hutě ukončit. Sklárna pak byla zřízena postupně na Juliovce a Horní Světlé. Roku 1687 se zde připomíná hutní statek, zatímco samotná huť se údajně nacházela v prostoru dnešního „Čtyřdomí“ tzv. Hutní louky (Hüttenwiesen) směrem na Mařenice. V následujících desetiletích zaznamenala obec Krompach úpadek. Obyvatelstvo se živilo převážně zemědělstvím a prací v lese či pastvinářstvím, ale díky zdejším nepříznivým klimatickým podmínkám se zde následně rozvinulo především tkalcovství, jež

Náves Krompachu s hostincem a chráněnou podstávkovou chalupou.

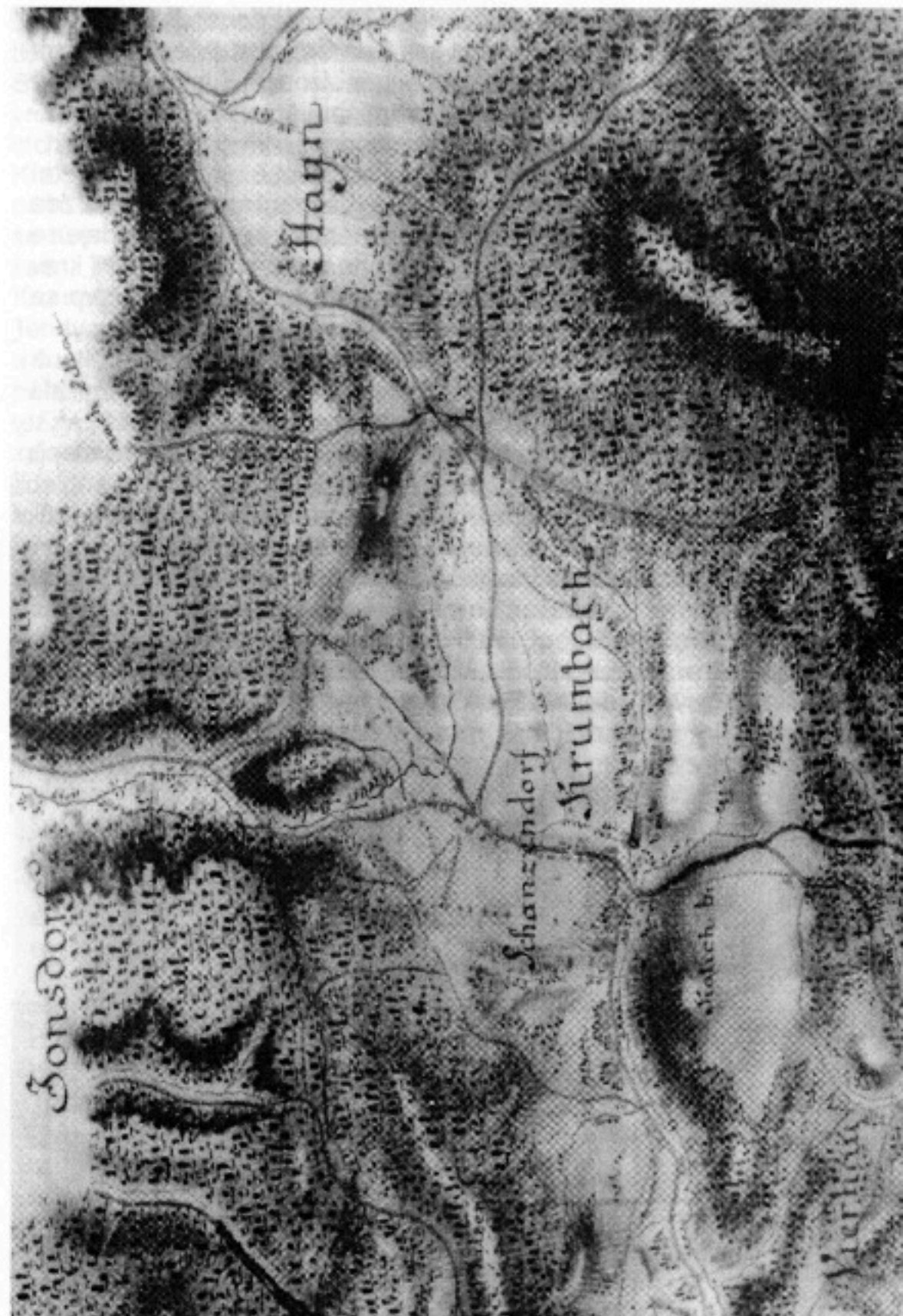
bylo pro horské a podhorské kraje našeho pohraničí typické. Tkalcovství v regionu podporovali držitelé Sloupu, hrabata Kinští, kteří po celé 18. a 19. století skupovali produkci zdejších vesnických tkalců pro své textilní manufaktury, tedy i krompašských.

Další zaznamenané průtahy vojsk Krompachem a jeho okolím jsou 90. léta 16. století, kdy zde od roku 1593 táhly oddíly vojáků z Německa proti Turkům do Uher.

Během třicetileté války (1618-1648) je možno v Krompachu a jeho okolí počítat s pohyby menších oddílů vojsk obou stran, tedy Švédů i císařských a jejich spojenců (za odstoupení obou Lužic) Sasů, kteří zcela určitě plundrovali Krompach i přilehlé vesnice, ačkoli přímo to doloženo není. Nejdříve prchala po bělohorské porážce do Lužice stavovská vojska roku 1620. Ve dvacátých a třicátých letech byl kraj zatěžován častým ubytováním císařských, resp. Valdštejnových vojsk, jimž zároveň sloužila zdejší tkalcovská produkce k odívání Valdštejnovy armády. Lze tedy konstatovat, že válečné podnikání generalissima Albrechta z Valdštejna mělo pozitivní vliv na rozvoj hospodářství v kraji. V listopadu roku 1631 táhla severními Čechami na Prahu saská armáda, aby na jaře příštího roku táhla zase zpět. Roku 1642 byl Švédy dobyt nedaleký hrad Tolštejn a od roku 1645 drželi Švédové i Grabštejn a Frýdlant, odkud ohrožovali široké okolí. Největší průtahy švédských vojsk v okolí jsou doloženy při hlavních taženích na Prahu, generála Banéra roku 1639 (tehdy Švédové vyplnili i Liberec) a pravděpodobně i generála Königsmarka roku 1648. Vzhledem k výše uvedenému působení vojsk v regionu se lze oprávněně domnívat, že jejich plenění mohlo postihnout i Krompach a jeho okolí.

Krompach a Lužické hory od Janova kamene.

Krompach na mapě z I.vojenského mapování tzv.josefského (1764-1783).

Méně obecně známá je skutečnost, že do roku 1635 byla sousední Horní Lužice jednou ze zemí Koruny české. Tehdy však byla tato dosud česká korunní země odtržena jako léno a později natrvalo připojena k Sasku. Původně zemská hranice v bezprostřední blízkosti Kropachu, sousedící s jeho katastrálním územím, se tak stala hranicí státní, již je dodnes.

K roku 1654 máme o vsi Kropachu první úřední statistické zprávy z tzv. Berní ruly, což byl tehdejší soupis obdělávané půdy pro výběr daní státem. Udává zde šest sedláků, 20 chalupníků a 10 zahradníků, vše německá příjmení. Údaje se tedy týkají 36 rodin. Je pozoruhodné, že z chovného zvířectva udávají 77 krav a 40 jalovic, zatímco žádné býky, voly, ovce ani vepře. Drobné zvířectvo se neevidovalo.

V roce 1680 také došlo na Cvikovsku k nevolnické vzpouře formou odmítnutí roboty a nejradikálnější rebelové napadli sídlo panství v Zákupech. Útok byl ale odražen a 26 mužů bylo uvězněno.

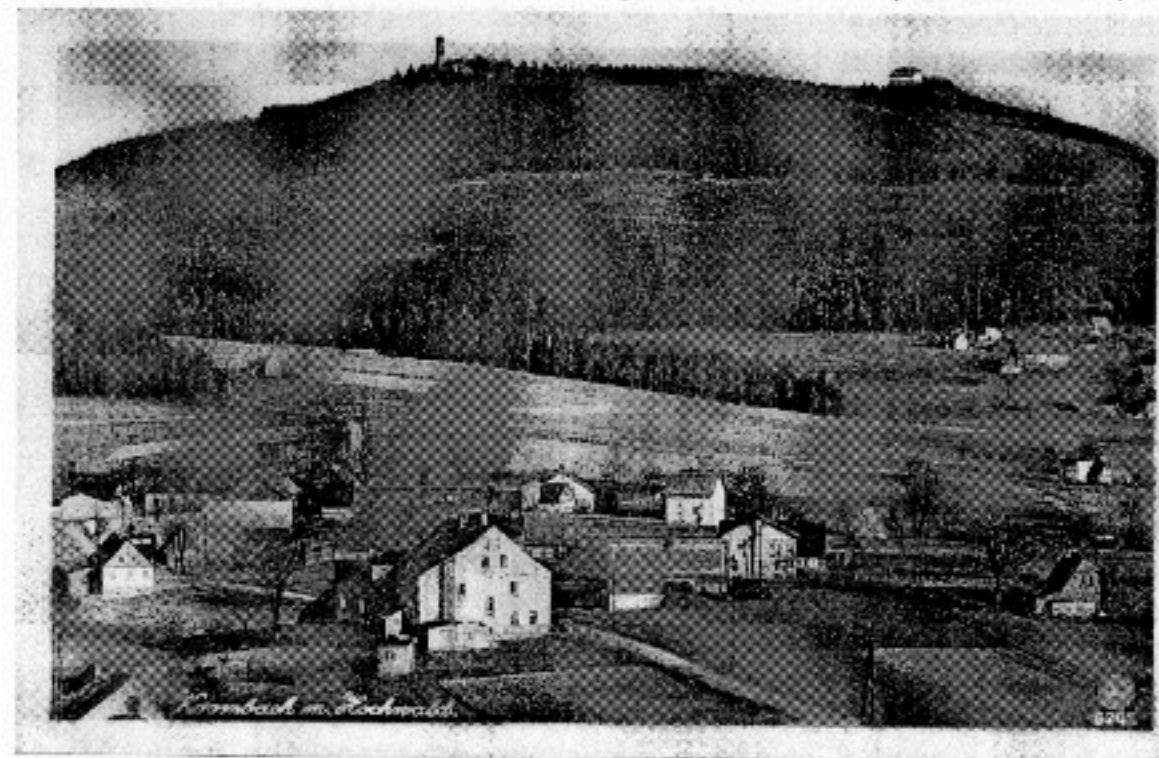
Prvního zobrazení na mapě Čech se Kropach dočkal na tzv. Vogtově mapě Čech z roku 1712.

Větší vojenskou činnost kolem Kropachu je možno opět zaznamenat v průběhu prusko-rakouských válek po polovině a v poslední čtvrtině 18. století.

V červenci roku 1757, tedy v rámci „sedmileté války“ se strhly prudké třídní boje v lesích u Kytlice mezi Rakušany a od Kolína ustupujícími poraženými Prusy, kteří zde utrpěli další těžkou porážku. V rámci bojů byla vypálena i nedaleká Žitava a těžce poškozeno bylo Jablonné, jež Rakušané dobyli a zajali pruskou posádku. Bojovalo se i u Cvikova a Kropach byl 17. července obsazen rakouskými vojsky, a to varaždinskými a slavonskými hraničáři, konkrétně zlopověstnými „pandury“ spolu s uherskými husary generálmajora Morocze. O dvacet let později byla založena nová osada obce Kropach, již se dostalo pojmenování Schanzendorf (Valy) po hraničních opevňovacích valech, jež roku 1778 vybudovali chorvatští vojáci císařské armády. Ti měli velmi špatnou pověst ohledně násilností a plení, takže lze předpokládat, že obyvatelé Kropachu neměli lehkou úlohu s jejich ubytováním. Opevnění však tehdy, za tzv. „bramborové války“ nebylo vojensky využito (bojovalo se tehdy pouze ve Cvikově a jeho okolí). Poblíž Kropachu proběhl střet mezi Rakušany opevněnými na Krkavčích kamenech u Světlé a procházejícími Prusy dne 30. července 1778), ale až za napoleonských válek nepřítelem, tedy Francouzi. Po dokončení navštívil Valy a jejich opevnění při své inspekční cestě dne 19. září 1779 císař Josef II. a poté poobědval v Knoblochově hostinci na Juliovce, v místě dnešní mohutné rohové budovy na tamní křižovatce. Zmíněná krompašská osada Valy vznikla koncem 18. století rozparcelováním poplužního dvora, (při cestě do Jonsdorfu), za nějž je možno považovat dnešní internátní školu, zvanou „zámek“. Dobovou stavbu na Valech je možné si připomenout na domě č. 13 s vročením 1785. Dalším přesně vročeným domem 1787 je památkově chráněná barokní stavba se sedlovou střechou č. 126 naproti hostinci „U zámku“. Mnohé domy na Valech však vznikly až ve druhé polovině 19. století, např. č. 65 v roce 1865.

Jako období dalšího rozkvětu obce je v literatuře zmiňována polovina 18. století, kdy patřil Kropach půl století, skrze zákupské panství, bavorským kurfiřtům. Svědčí o tom i figurální náhrobník jednoho tehdejšího bavorského úředníka, vrchního lesního, Siegfrieda Kristiána Neese z roku 1758 z kostela v Mařenicích, který je dnes umístěn ve cvikovském kostele sv. Alžběty. Ve své Topografii Království českého udává Jaroslav Schaller k roku 1790, že z úbočí Hvozdu, něm. Hochwald (kde se tehdy na jeho vrcholu tyčil hraniční kříž), na jehož úpatí se Kropach rozkládá mezi kopci Kulich (Gulicht, Gulich) a Plešivcem (Plissen, Plissenberg) pramení voda, z níž se vaří známé krompašské pivo. Krompašská pivovarská tradice je však doložena již nejméně k roku 1754. Tehdy se zde uvádí, mimo panského pivovaru, k němuž patřili i sládek, bednář a šenkýř, také šest velkých sedláků, 10 velkých a 12 malých zahradníků, dva půlzahradníci, dále pět velkých, 57 řádných a 24 drobných domkářů. Obec měla též rychtáře, obecní starší, posla a myslivce. Ve vsi působil i řezač skla a nacházelo se zde sídlo hospodářské správy zákupského panství. Otázkou zůstává, zda dnešní internátní škola byla oním správním sídlem zvaným „zámek“ nebo to byl protější hostinec? Jako pravděpodobné se jeví, že objekt restaurace byl jakousi rezidencí a protější objekt „zámku“ objektem hospodářským. Tereziánský katastr z roku 1757 ve vsi Kropach na Zákupském panství uvádí 43 domů a zdejší pozemky rozlišuje na pole, lada, louky a lesy.

Asi nejznámější událostí z evropských dějin, jež se, spíše negativně, dotkla tohoto koutu severních Čech, je pobyt francouzského císaře Napoleona I. Bonaparta v nedalekém Jablonném v Podještědí dne 19. srpna roku 1813, kde

Kropach se znělcovým vrchem Hvozď 750m.

císař pobyl v místním zámku Pachtů z Rájova do 22. hodiny (takže nepřenocoval, jak se traduje) a přijal zde místní deputaci, od níž vyzvídal údaje o náladě obyvatelstva a postavení koaličních vojsk. Poté se vrátil stejnou cestou přes Petrovice do Žitavy. Účelem jeho pobytu bylo vylákat rakouská a spojenecká vojska k bitvě podle jeho pravidel, což se mu ale nepodařilo. (Rakouský vrchní velitel, kníže Karel Schwarzenberg, tuto hru nepřijal a nakonec Napoleona rozdrtil v bitvě u Lipska v říjnu téhož roku.) Francouzským vojskům v severních Čechách veleli známí vojevůdci, a to generálové Vandamme a polský kníže Poniatowski, zatímco na císařské straně generálové hrabata Bubna a Neipperg. Přesto v okolí Jablonného, jež samo bylo Francouzi zle vydrancováno, došlo k menším střetům francouzských vojsk s císařskými husary a polními myslivci. Francouzi při tomto „průzkumu bojem“ výpadem do severních Čech obsadili i Cvikov, Svor, Nový Bor, Zákupy, Liberec, Český Dub a Mimoň. Ozvěny a dopady těchto šarvátek se také dotkly Krompachu a jeho okolí. Doloženo je, že Francouzi při těchto potyčkách využili opevnění na krompašských Valech (Schanzenhof) postavených roku 1778 císařskými Chorvaty, jak již bylo řečeno. Nelze tedy vyloučit, že Krompach, včetně Valů, byl od Francouzů, popřípadě Poniatowského Poláků vypleněn jako celé okolí (při jejich průtahu do Čech i zpět), neboť, jak poznamenával Napoleon: „Válka se musí živit sama“! Lze tedy uzavřít, že v krompašském okolí i v něm samém, se také odehrála část rozhodující přehledy k „bitvě národů“ u Lipska. Protagonistům zůstala sláva a věhlas, zatímco prostým vesničanům existenční starosti.

Osada obce Krompach zvaná Valy se rychle rozvíjela a počátkem 19. století předstihla počtem obyvatelstva i Krompach. Avšak nelehké podmínky živobytí potom způsobily zase úbytek obyvatel, podobně jako v samotném Krompachu a jeho části Juliovce (Juliusthal). Z toho důvodu se roku 1852 všechny tři části spojily. Zvláště pro období první poloviny 19. století je třeba připomenout, že podstatným přilepšením obyvatel tohoto regionu bylo pašování tehdy nedostatkového či levnějšího zboží (tabák, cigarety, cukr, cukrář, káva, koření, střelný prach, příze, plátno, rozinky a šnaps) ze Saska do Čech. Pašování se udrželo až do první poloviny 20. století. Někdy při tom došlo i na krvavé incidenty ve formě přestřelky s rakouskou i saskou finanční stráží nebo celníky.

Na zadním traktu hostince „U zámku“ je dodnes patrná část omítky s renesančními, tzv. „psaníčkovými“ sgrafity, dokládající existenci stavby nejméně od poloviny 16. století. V Sommerově Popisu Království českého z roku 1834 je tato stavba označena za panské sídlo majitelů, čemuž by odpovídala bytelnost jeho stavebního provedení. Dataci stavby by zpřesnil již jenom stavebně historický a archeologický průzkum, neboť po vyhoření objektu v 80. letech 19. století se opravami setřel původní ráz stavby.

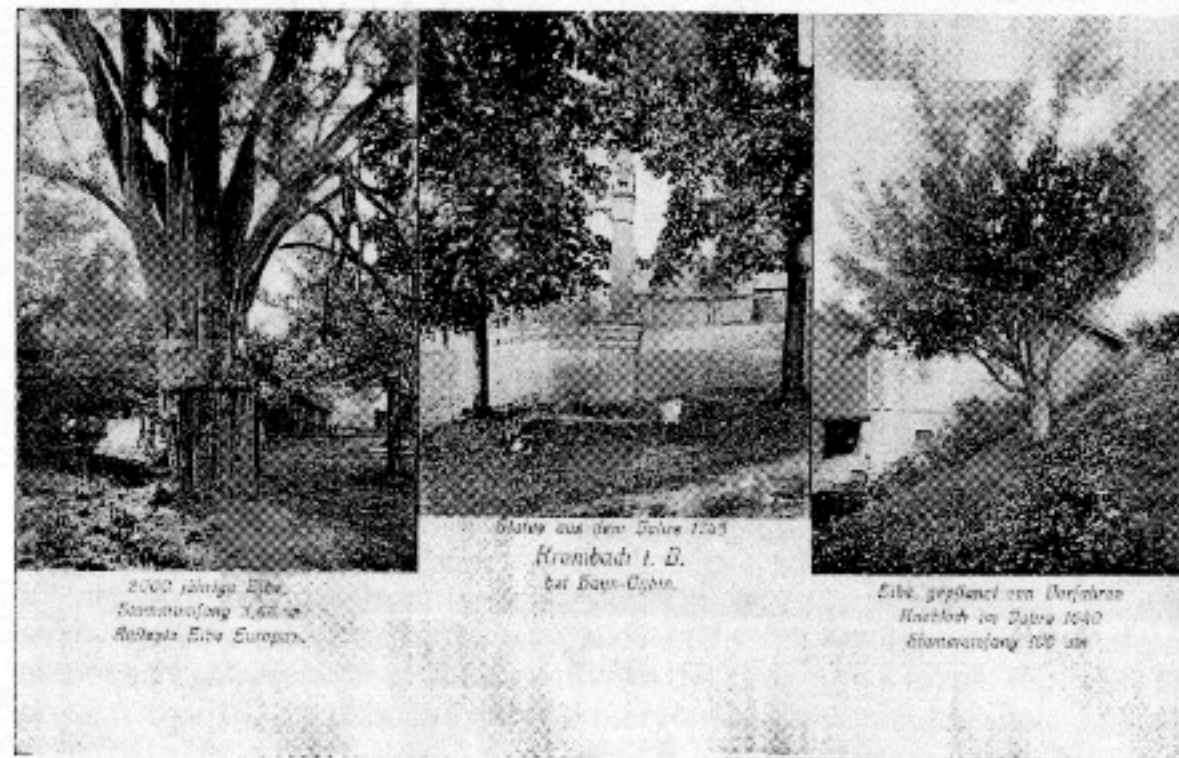
K roku 1834 je v Krompachu statisticky doloženo 156 domů s 972 obyvateli a jeho rozloha je určena dole osadou Juliovka, horní konec Valy sousedstvím se saskou obcí Hain u Oybyna. V obci je uveden lokální kostel Čtrnácti sv. pomocníků pod patronací císařsko-královského náboženského fondu. Před stavbou kostela v letech 1772 až 1774 obyvatelé spadali pod faru v Mařenicích

a její kostel z roku 1372, podle jehož zasvěcení sv. Máří Magdaleny nese vesnice název. V roce 1826 byla v Krompachu vrchností postavena prostorná čtyřtřídní škola. Dále vrchnostenský pivovar s výstavem 33 věder, vinopalna a hospodářský dvůr ve staré masivní budově, která mohla být sídlem původní vrchnosti. Sídli zde vrchnostenský správní úřad podřízený vrchnímu úřadu panství v Zákupích. Osada Valy navazuje na obec při cestě na Jonsdorf pod Plešivcem a má 145 domů s 833 obyvateli, kteří se živi hlavně předemím a tkalcovstvím.

K roku 1843 se v Palackého Popisu království Českého dočítáme, že Krompach patří pod panství Zákupy, jehož vrchností je Leopold II., velkokníže Toskánský, což byla postranní větev vládnoucího rodu habsbursko-lotrinského. Krompach tehdy měl 160 domů s 1013 obyvateli a Valy obývalo 934 lidí ve 145 domech. Dlužno poznamenat, že před uvedenou vrchností Zákupy patřily přímo rakouskému císaři a poslednímu českému králi Ferdinandu V., zvanému Dobrotivý, který zde často pobýval, takže Krompach byl součástí majetku vládnoucí dynastie.

Během poslední prusko - rakouské války v létě roku 1866 je v Krompachu a blízkém okolí možno počítat s průchody pruských vojsk mířících do Čech. Ta se, podle dobových zpráv, utábořila v okolí Mařenic. Prusové se chovali relativně velmi slušně, i když obyvatelstvo neušlo povinnosti zásobovat je potravinami a pící pro koně. Hlavní boje se tehdy odehrály v severovýchodních Čechách.

Místopis Českého království z roku 1870 udává ještě název obce „Krombach“.

Podle nových výzkumů asi 500 let starý tis a pomníček Ecce Homo.

jako farní vsi na saském pomezí při potoku. Tvořilo ji tehdy 173 domů a 976 německých obyvatel, kraj Litoměřický, okres Cvikov. V obci pivovar s výstavem 4004 věder za 16016 zlatých a vinopalna. Dále škola, kostel Čtrnácti sv. Pomocníků z roku 1772 vystavěný od osadníků. Celkem i s připojenými osadami se uvádí 1943 osadníků.

V místopisném slovníku Království českého z roku 1895 se o Krompachu dočítáme, že je farní obcí se 177 domy a 866 německými obyvateli na bývalém panství Zákupy v okrese Cvikov. Vedle farnosti o 2194 katolících jsou zmíněni pouze 4 evangelíci. V obci tehdy byla záložna, pivovar s výstavem 30 hl a mlýn na olej. Pošta byla v Mařenicích, připojené obce byly Juliovka a Valy. To dohromady představovalo 1680 německých obyvatel.

Krompašský kostel Čtrnácti svatých pomocníků pochází z počátku sedmdesátých let 18. století a postaven byl svépomocí obyvatel, z nichž je jmenovitě připomínán Heinrich Goth. (Rodina Goth byla rozvětvená. V Krompachu jí patřilo několik domů a na místním hřbitově se dochovalo několik hrobů příslušníků této rodiny s odkazy na čísla jimi obývaných domů. Již k roku 1654 je ve vsi doložen hospodář Gott.) Kostel (roku 1790 označen za kapli) je kamenná pozdně barokní, orientovaná jednoduší stavba s obdélníkovým kněžištěm a sakristií. Průčelí má trojúhelníkový štít. Hlavní vchod je v západním průčelí, zatímco postranní v jižní stěně byl v 70 letech 20. století zazděn. Uvedme nyní popis interiéru kostela z minulých časů: "Loď má plochý strop, zatímco kněžiště je sklenuto valenou klenbou s lunetami. V západní části lodi je kamenná kruchta napojená na třiramennou dřevěnou kruchtu. Loď nese iluzivní malbu

pilastrů a okenních ostění, na stropě štukový rámeček s malbou z 19. století. Hlavní oltář je pozdně barokní s obrazem z 19. století. Dva boční oltáře Ježíše Krista a Panny Marie jsou dřevěné kulisy s iluzivní architektonickou malbou z konce 18. století. Rokoková kazatelna je vyzdobena rokajemi a růžičkami. V interiéru jsou rovněž sochy: pozdně barokní sv. Jana Nepomuckého, socha Neposkvrněné z doby kolem roku 1750 a kamenná křtitelnice s dřevěným víkem, na němž stojí skupina Křtu Páně." Kostel byl v devadesátých letech 20. století celý opraven.

Tradiční ozdobou obce je několik dochovaných děkovných křížů pocházejících z 18. a 19. století (např. jeden na Valech před domem č. p. 63) a další, včetně sochy bolestného Krista poblíž památného a státem chráněného pětisetletého tisu v Horním Krompachu.

Do roku 1706 patřil Krompach pod farnost Cvikov, kam ustanovovala kněze příslušná vrchnost. Ve 14. a počátkem 15. století tak činili Berkové z Dubé jak do Cvikova, tak do Mařenic. Nejbližší kostel pro krompašské farníky byl v Mařenicích. Od roku 1782 se stal krompašský kostel lokálií s vlastním duchovním, kterému byla roku 1852, po spojení s Juliovkou a Valy, postavena před průčelím kostela fara. Ta po druhé světové válce již nebyla obnovena, zpusťla a koncem 60 let 20. století byla rozebrána na stavivo. Před kostelem po ní zbylo volné prostranství, kde se dnes rozkládá parčík s posezením. Fara těsně sousedila s hostincem "U města Žitavy", který již také neexistuje. Zhruba od poloviny 19. století bylo mnoho obyvatel Krompachu a okolních vesnic zaměstnáno v regionálním textilním a sklářském průmyslu. Dosavadní zemědělské obyvatelstvo se tak částečně měnilo v proletariát.

V roce 1910 získal Krompach pravidelné poštovní spojení s Mařenicemi pomocí povozů.

Období značného strádání pro zdejší obyvatelstvo nastalo během první světové války 1914-1918. Ta se zdejšího kraje dotkla sice zprostředkovaně, ale citelně. Byla nouze o potraviny a v zásadě o vše, stoupaly ceny, lidé hladověli a bujela šmelina. Mnoho mužských členů zdejších rodin se buď nevrátilo nebo se zraněními, či trvale zmrzačení. Jediným vojenským ohlasem světového konfliktu byla tzv. Rumburská vzpoura, jež byla vojensky potlačena na svahu nedaleko Nového Boru. U Jablonného byl veliký zajatecký tábor pro Rusy a Ukrajince s dones dochovaným hřbitovem a pomníkem ukrajinského národního básníka Tarase Ševčenko. Zajatci vypomáhali v zemědělství místo mužů povolaných na frontu.

Po vzniku Československé republiky byl Krompach součástí německy hovořícího pohraničí tzv. Deutschböhmen, které usilovalo o samostatnost či připojení k Rakousku, ale zásahem československých ozbrojených složek byly tyto snahy v březnu roku 1919 potlačeny. Nicméně odmítavý vztah většiny sudetoněmeckého obyvatelstva k ČSR přetrval a byl základem k rozbití republiky na podzim roku 1938 a připojení německojazyčného pohraničí k německé nacistické Říši.

Elektrifikace proběhla v Krompachu v průběhu roku 1922 (věž transformátoru nad poštou) a rok předtím byla na úbočí Hvozdu vybudována silnice zkracující jeho spojení s Heřmanicemi a tedy i Jablonným.

Vedle zmíněného zemědělství či spíše pastevnímu hospodářství a tkalcovství, se zdejší obyvatelé věnovali také lámání pískovcového kamene v okolí, jehož je zde v podobě skalních útvarů dostatek. Kámen používali na vyzdění kamenných částí svých horských chalup, jež většinou půlili s dřevěnou částí a jenom movitější si mohli dovolit stavby celé z kamene, jež jsou zde vzácné. Během druhé poloviny 19. století, spolu se vzrůstajícím zájmem o turistiku (již organizovaly jak německé, tak české turistické spolky), zde vznikaly početné hostince, penziony a hotýlky pro letní i zimní rekreaci (bobová dráha na Hvozdu) vnitrozemského obyvatelstva, jak dokládají dochované, mnohdy kolorované, pohlednice z přelomu století. Mnohé chalupy měly také stále připraven pokojík v podkrovi pro sezónní hosty jak z Čech, převážně z Prahy, tak z přilehlého Saska. Od železnice ve Cvikově obstarávala během první republiky dopravu až k Lužickým boudám autobusová linka.

Krompach se v tomto období stal oblíbeným turistickým a rekreačním letoviskem s přívlastky „Luftkurort“ (vzdušná ozdravovna) a „Sonnenbad“ (sluneční lázně) či „Sommerfrische“ (letní občerstvení).

Během druhé světové války sloužily zdejší chalupy, resp. jejich sezónní ubytovací prostory, často i jako útočiště rodin z velkých německých měst před spojeneckým bombardováním. Stávající politické okresy Cvikov a Jablonné se přeměnily v tzv. Landráty. Partyzánská válka a sabotáže se v regionu projevíly

Omnibusy u restaurace „U německého dubu“.

až na konci druhé světové války, kdy se odbojáři rekrutovali ze zde pracovní nasazených polských, ruských a francouzských válečných zajatců. Koncem války krajem prošly i některé pochody smrti a není divu, že si po osvobození někteří z utlačovaných vyřídili účty s německými utlačovateli násilím, přičemž mnohdy došlo k dalším nespravedlnostem.

Konec druhé světové války na Krompašsku nastal ve dnech 8. až 9. května 1945, kdy na území Mařenic pronikli 8. května večer sovětsí vojáci a den poté se ve Cvikově setkaly jednotky vojáků 2. polské armády a sovětské 28. armády, jejichž proudy pak společně dorazily až do Mělníka. Jak dokládá sudetoněmecká krajská a vlastivědná literatura, mnoho zdejších rodin přišlo během války o své otce a syny. Falešný sudetoněmecký nacionalistický sen o „návratu domů do Říše“ tak nabyl skutečně tragických rozměrů a měl by být stálou připomínkou sebereflexe tohoto německy mluvícího obyvatelstva Čech a Moravy. Přesto několik původních německých rodin či jednotlivců např. Blaschke, Goldberg (jmenovaný byl vyučený řezník a musel sloužit ve wehrmachtu; vzpomínal, že se od Stalingradu dostal den před uzavřením „kotle“ díky dovolené). Mezi dalšími páni Klingera, Kofranek, Posselt, paní Schlucknerová, kteří prokázali svůj antinacismus, v Krompachu i po válce zůstalo a mohlo tak navázat na tradiční pozitivní hodnoty německého obyvatelstva českých zemí, kterými jsou pracovitost, kvalifikovanost, pořádkumilovnost a spolehlivost.

V roce 1935 udává Místopisný slovník Československé republiky v Krompachu na 777 ha 331 domů a 1255 obyvatel, z toho na Juliovce 26 domů a 79 obyvatel, Na Valech bylo 132 domů a 517 obyvatel. V té době tu byla též pošta, telegraf, telefon, fara, Raifaisenka, konzum a na Valech celnice (kamenný pátrový dům na křižovatce). Čechů zde žilo v té době dvacet.

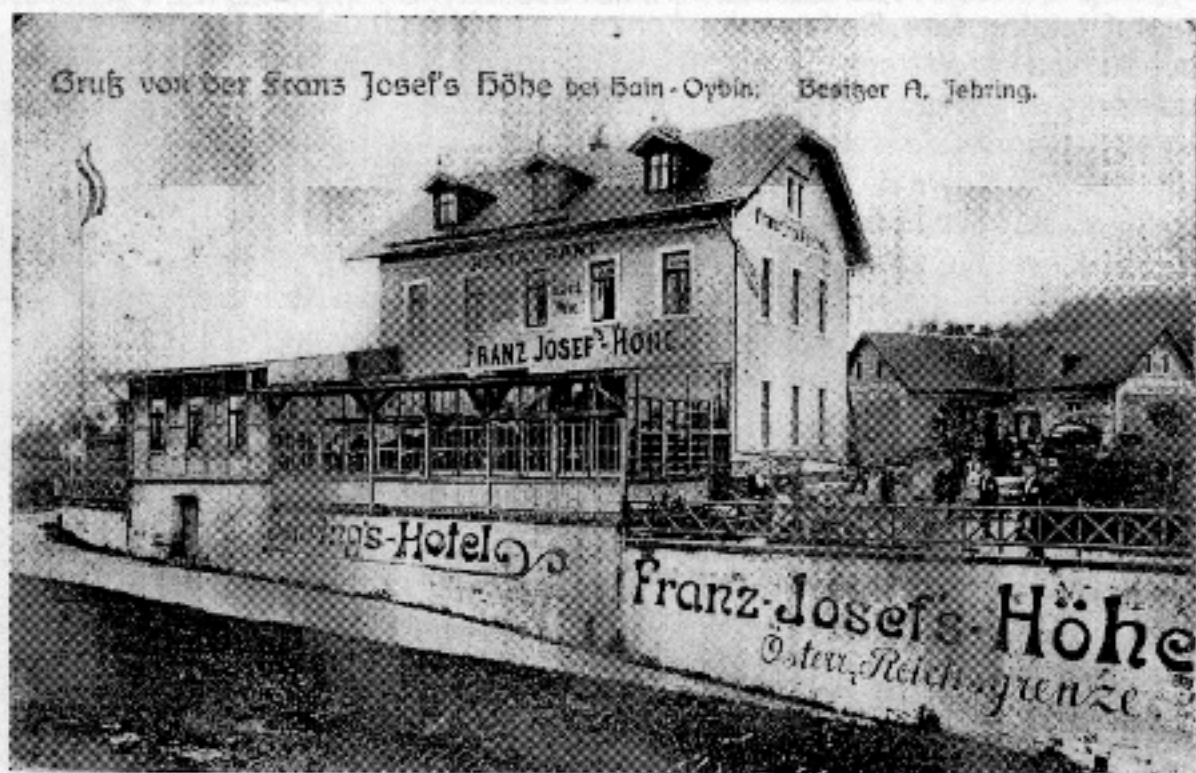
Podle správního rozdělení z 1. února 1949 již Krompach nepatřil do správního okresu Jablonné, ale stal se nově součástí okresu Nový Bor. Obec získala také svůj místní poštovní úřad a rozkládala se na 777 ha půdy. Počet domů se již neudával, ale obyvatel bylo 284 bez udání národnosti.

Po druhé světové válce a odsunu německého obyvatelstva, jež se usídlilo povětšinou na druhé straně hranice, a to na Žitavsku, byl Krompach dosídlován nemajetným českým obyvatelstvem z vnitrozemí, Slováci, Rusíni a Romy, podobně jako celé vylidněné pohraničí. Mnozí se však zase odstěhovali vzhledem ke zdejšímu drsnému podnebí. Navíc se tu projevoval i všeobecný trend v Evropě odchodu z vesnic do měst. Od šedesátých let 20. století se obnovila atraktivita zdejší turistické a rekreační oblasti a počalo se období chalupaření, které trvá dodnes. Díky péči chalupářů se mnohé, povětšinou stylové podstávkové, domy dodnes dochovaly v původním a udržovaném stavu. Po válce se nedosídlená krompašská zástavba bořením zredukovala zhruba na polovinu ob jeden dům v řadové zástavbě. Zarostlé tzv. „bouračky“ se stávaly smetištěm pro okolní domy. Nedosídlené domy byly zbořeny či rozebrány na stavivo, které se ze cvikovského nádraží odváželo mnohdy až na Slovensko. Dnes již na mnohých opuštěných stavebních parcelách vyrostly nové rekreační objekty

a smetištím odzvonil pravidelný kontejnerový odvoz odpadu. Statistické údaje z roku 1965 jsou již dost podrobné. Uvedme, že počet obyvatel Krompachu spolu s připojenými vesnicemi Valy, Juliovka, Horní a Dolní Světlá byl pouhých 355 a počet obydlených domů 107. Znamená to, že 20 let po odsunu německého obyvatelstva a českém dosídlení klesl počet obyvatel asi na jednu osminu a domů na méně než polovinu.

Poslední vojenskou akci zažil Krompach nepřímo 21. srpna roku 1968, když vojska Varšavské smlouvy během noci obsadila naši republiku. Cesta přes Jonsdorf byla blokována den předtím navezenými kupami šterku, takže kolony okupačních armád projížděly přes Světlou a Juliovku směrem na Mařenice a Cvikov ještě ráno a dopoledne. Až do Krompachu na návěs bylo tehdy slyšet hluk motorů a skřípění pásů obrněné techniky. Patrně se jednalo o vojska Sovětského svazu a tehdejší NDR. Nad Krompachem přelétávala nízko trysková letadla intervenujících států Varšavské smlouvy. Před místním obchodem s potravinami (tehdy tzv. „konzumem“) se rychle vytvořila fronta na základní potraviny.

K roku 1974 měl Krompach podle správního rozdělení 246 obyvatel v 84 domech. Od roku 1981 do 30. srpna 1990 byl Krompach částí obce Mařenice a od roku 1990 je Krompach opět samostatnou obcí s vlastní samosprávou.

Výšina Franze Josefa u Hainu, po druhé válce známá jako jedna z Lužických bud.

Řemesla a doprava v Krompachu.

Jak již víme z první zmínky o obci, je v roce 1391 uváděna jako obec s mlýny. Dnes je těžko představitelné, že na našem křivém, úzkém potoku mohlo být v minulosti i několik mlýnů. Jeden zde ale byl určitě, a to v historicky poměrně nedávné době na Juliovce tzv. Teichmühle (Rybniční mlýn). Ještě začátkem 20. století se zde točilo mlýnské kolo. Byl to panský mlýn a stál na místě pozdější mechanické tkalcovny firmy Alfred Winkler a syn u skalních stěn Sovího vrchu. Kotelna této továrny upomínala ještě na původní stavební podobu mlýna. Mlýn vykazoval středověké stavební formy, takže musel vzniknout již ve 14. století. Náhon na jezu Krompašského potoka zásoboval rybník vodou, jehož odtok pokračoval k mlýnskému kolu širokým dřevěným kanálem. Rybník ale časem zarostl a vytvořil jenom ploché koryto. Náhon byl pak přeložen na horní hráz podél skalní stěny. Starý mlýn, který byl jako družstevní mlýn v provozu ještě v roce 1906, opustil již několik let předtím nájemce mlynář Robert Richter a pozemek byl propachtován panu Tischerovi. 8. května 1906 tento mlýn zcela vyhořel. Druhého dne zbyly z ruiny jen poloviční zdi. V nesmírném žáru byly zdi, všechny traverzy a hřídele tak zohýbány, že se velká část z nich zřítily. Vyšetřovací komise konstatovala, že celá stavba včetně mlýnských chodeb byla natolik nasáklá petrolejem, že mlýnské kameny pocházející z lomu na Milštejně byly spáleny na popel.

Ještě téhož dne si budovu prohlédl a odkoupil textilní odborník Alfréd Winkler z Mařenic. Po znovuvybudování byl ve mlýně zřízen naviják (Weiferei), poháněný vodou a následně postaven nový tovární trakt pod skálou, ve které byla provozována mechanická tkalcovna. Nepoškozená úschovna kočárů byla používána jako hala parních strojů, protože vodní síla pro celou továrnu nestačila. Vodní kolo bylo napojeno na elektrické dynamo.

Winklerova mechanická tkalcovna spolu s Zuskeho nitárnou naznačuje jaký byl další zdroj obživy lidí v Krompachu a okolí až do II. světové války. Rozvoj ručního tkalcovství spadá zpět do roku 1860. Život tkalců byl velice tvrdý. I ženy a děti, které ještě nenavštěvovaly školu musely „vzít za dílo“ a byly postaveny „ke špulcům“. Suroviny (řetizek a vhoz) byly odebírány z Varnsdorfu. Hotové plátno dopravovali domácí tkalci na zádech (až 40 kg) přes Šébr do Varnsdorfu a zpět nosili surovinu. Zpáteční náklad vlny byl často ještě těžší, protože z barvirny odcházela ještě vlhká. Později se těmto pracovníkům trochu ulehčilo, protože směli dopravovat zboží kratší cestou přes Jonsdorf a Großschönau, jelikož začala fungovat doprava formanskými vozy za poplatek. Takový transport přetrval až do roku 1877. V tomto roce propukl v Krompachu v čísle 63 dobytčí mor. Všechna zvířata musela být utracena a saská vláda zakázala převoz textilního zboží přes své území. Kuriózní byla ochrana před pronikáním moru z Čech. Na hranicích byly zřízeny hlídky a postaveny domky pro vykuřování. Takový nešťastník byl vstrčen do domku, z kterého mu vyčnívala otvorem jen hlava. Tam byla zapálena různá čadidla. Kdo jednou takovou procedurou

prošel, snažil se jí napříště vyhnout. V té době už vypukla v textilním průmyslu krize. Ve Varnsdorfu byly stavěny továrny, které strojní výrobou postupně domácí tkalce zcela vytlačily. Většina domácích tkalců tak přešla jako tovární dělníci do Varnsdorfu a okolí a domů se vraceli jenom na noc a v neděli. Tato situace trvala prakticky až do konce II. světové války.

O sklářství a slavném rodu Schürerů už zde bylo hovořeno. Zakladatel sklářství v Krompachu, Valentin Schürer měl huť na tzv. Hutních loukách, na jižním svahu Kulichu směrem k Čtyřdomí, místní části Mařenic, kde stály domky sklářů a také čtyři statky, které daly místu jméno. Později sklárna několikrát změnila místo. Sklářská huť se jak známo, vždy stěhovala za dostatkem palivového dřeva, pokud tedy bylo vytěženo, huť se přesunula jinam. Na popud vévody Julia Franze von Sachsen - Lauenburg byla sklárna přeložena na Juliovku a jako huťmistr byl dosazen Johann Härtel. Vévoda zvětšil malou obec o několik stavení a dal jí své jméno. Od té doby se skvěl jeho znak na starém šenku, v kterém se dosud nacházela rychta, jež později byla zrušena. Dědičný rychtář se stal pouze představitelem jemu dříve podřízených obcí a jejich kronikářem.

Jak dlouho byla sklárna na Juliovce v provozu nevíme. Byla ale jakýmsi Eliášem Schierem z Altheimu přeložena nejprve na Hamr a pak na Horní Světlou na místní část "Díly" (am Stücke), kde měla své poslední stanoviště. Jméno Schürer doznalo v průběhu století mnohé změny, jako Schier, Schierer, nebo Schuirer. Dalece rozvětvená rodina ale z větší části zchudla. Toho využili bohatí lidé a koupili její šlechtický přídomek. Tak došlo k tomu, že se mnozí teprve

Hostinec "U města Žitavy" s kapličkou vedle kostela.

ve 20. století dozvěděli, že jsou potomky rodiny Schürerů z Waldheimu. Po roce 1700 se jedna rodina Schürerů z Waldheimu přestěhovala na Šumavu. Jeden člen této rodiny byl rychtářem v Nýřanech. Jiní odešli do Bavorska, kde založili v Ruhmannsfelden sklárnu. Ale také tito proměnili svůj šlechtický titul během času v blýskavé zlato, až na jednoho obchodníka Schürera z Waldheimu. Když mu na jednom vyšším učitelském ústavu byla přiznána dospělost a dostal osvědčení, museli se všichni přítomní zvednout z míst a podle zastaralé tradice mu prokazovat čest.

Měli bychom zmínit ještě třetí zdroj obživy obyvatel Krompachu. Od poloviny 19. století začali lidé z měst objevovat zdejší nádhernou přírodu a postupně přijíždět do Krompachu a přilehlých obcí na tzv. „letní byty“, které na starých pohlednicích získaly pyšný titul „Vzdušné lázně“ (Luftkurort). Pro místní chudé tkalce, skláře a domkáře to byl další vítaný zdroj příjmů. Půvab okolní krajiny, mnoho výletních míst na české i saské straně, přiváděly do obce stále více letních hostů (hlavně pražské Němce) a peněz a bylo to vidět i na vnějších domovních fasádách a na způsobu chování obyvatel.

Co se týče dopravy, bylo již zmíněno, že zde jezdily koňské povozy. V roce 1910 byla zřízena státní poštovní kočárová přeprava z Krompachu přes Mařenice do Cvikova, která sloužila také k přepravě osob. V roce 1921-22 byla kočárová přeprava nahrazena omnibusey při neexistenci železniční dopravy (která zde byla plánována, ale k její realizaci však nedošlo). Ve stejném roce bylo v Krompachu zavedeno elektrické osvětlení a postupně se u živnostenských firem zabydlovaly také nákladní automobily, které dopravovaly textilní zboží. Jak dokládají staré pohlednice, přes Krompach jezdilo několik spojů, které pokračovaly např. přes Wache do Mařenic, Cvikova nebo do Jablonného. K dopravě patří i vybudování nové silnice po první světové válce. Stavba silničního tahu Krompach - Heřmanice (délka 4616 m) byla po mnohaletém trvání dokončena v červnu 1921 jako „nouzová“ stavba. O její realizaci se zasloužil "Výbor na výstavbu silnice" (Strassenbaukomitee Krombach - Hermsdorf) v čele s jejím předsedou řídícím učitelem Pollakem z Krompachu; protože zúčastněné okresy Jablonné a Cvikov na náklady vůbec nepřispěly, musel být, po odečtení státní subvence, celý finanční obnos shromážděn výborem.

Pověsti a zkazky z Krompachu.

Také v Lužických horách a Horní Lužici vzniklo během staletí mnoho pověstí a zkazek, spojených hlavně s pohádkovými bytostmi a různými katolickými svátky. Je to hlavně hledání a otírání pokladů na Velký pátek, Bílou sobotu nebo na Štědrý den. Uvedme si zde pověst Horští skřítki na Hvozdu. Druhou pověstí, založenou ale na základě historické události, je příhoda na Juliovce spojená s inspekční cestou císaře Josefa II. po místních opevněních v souvislosti s prusko-rakouskými válkami.

Skřítek na Hvozdu.

Na Hvozdu, který poskytuje jednu z nejhezčích vyhlídek na okolí a kde se mají nacházet v zemi vzácné drahokamy, obchází o vánocích, velikonocích a o Svatojánské noci popelavě zbarvený skřítek. Má dlouhý bílý vous a vlasy, na sobě černý, rudě olemovaný talár se žlutým opaskem, na hlavě smaragdově zelenou špičatou čepici do trychtýře a v pravé ruce drží barevnou hůl. Má to být duch zbožného muže ze středověku, jenž byl vynikajícím znalcem léčivých účinků koření a přírodní lékař a byl na jedné cestě za pacienty v okolí Hvozdu zavražděn. Vrazi mysleli, že má u sebe drahokamy, které vykopal na Hvozdu. Jiná pověst hovoří o národu Alraunů, kteří vypadali napůl jako elfové a napůl jako skřítki. Měli dlouhé šedé vousy, které vypadaly jako mech. Žili v neustálém nepřátelství s ostatními horskými duchy a vedli s nimi nepřetržitě boje. Vedl je náčelník Alraun, který vlastnil četné poklady, ukryté v Hvozdu. Jejich hlavní

Restaurace "Myslivna", zbořená po II. světové válce.

vlastností bylo, že mohli na sebe přijímat různé podoby. Jednou se lidem zjevovali jako myslivec, jindy jako stařec, onehdy zase jako kvetoucí mládenec. Ten měl i svádět mladá děvčata. Jednou na sebe jeden přijal i podobu šumícího prudkého horského potoka, hlava mu vyčnívala z kamenné rozsedliny a svůj dlouhý bílý vous nechal viset volně přes skálu. Poutník, který šel okolo, strčil svou hůl do domnělé vody, pročež se skřítek velice rozzlobil a divoce zatřásl hlavou. Poutník prchal zděšeně pryč. Od té doby se každý pověstnému prameni vyhýbal. Alrauni zmizeli a Hvozď je zbaven všech kouzel.

Drahá a vzácná vejce.

Psalo se 19. září 1779. Ostrý vítr zametal zažloutlé listí přes svah Sovího vrchu do potoka, který se řinul z Hvozdu do údolí. Jen tu a tam se protrhly masy oblak a paprsky odpoledního slunce pozlatily skalní cimbuří a osvětlily pestrou podzimní zmršť, která tam nahoře na písčném podkladě měla své ubohé bytí, šlahouny ostružin, mladé břízy a obsypané jeřáby. Ale dole, kde rybník, jehož voda hnala neúnavně kolo mlýna, čnely proti nebi štíhlé topoly, jako by chtěly dohonit stromy nahoře na Sovím vrchu, a dávaly krajině zvláštní půvab.

Dva vysocí muži stanuli na křižovatce a přihlíželi s potěšením hře přírody. "Podívej se hrabě, jaká nádherná místa existují v naší zemi, byla by škoda, kdyby nám Prus tyto vzácné klenoty ukradl".

"Nikdy se mu to přece nepodaří", odpověděl s přesvědčením jeho oslovený druh. "Věř mi, je to věčná škoda, přijít o naše milé Slezsko, a ubohé císařovně to málem zlomilo srdce, když ho musela předat svému úhlavnímu nepříteli".

"Ano, to byly zlé časy, od těch necht' nás osud nadále ochrání."

Postava mladšího se narovнала. Jeho ušlechtilý sluncem osvětlený obličej na jednu ztratil zasněný výraz.

"Mám hlad hrabě, udělejme obhlídku, zda je někde místo, kde bychom dostali něco k zakousnutí. Heda! Štefane, otoč, a zaveď koně támhle naproti do hospody". Kočí povozu, který jel pomalu, zabočil ihned do dvora, vypřáhl tam koně a dal jim osminu ovsa. Potom se usadil k čelednímu stolu a popíjel pražské pivo. Oba páni ale zabočili do silnice na Krompach, až došli k hlavnímu vchodu do hostince. Hrabě už chtěl otevřít dveře svému pánovi. "Počkej okamžik. Co je to za znak?" Při tom tazatel ukázal na znak, který zdobil dřevěnou stěnu vedle vchodu. "Tříkrát zalomená koruna, dva meče, tři půlměsíce a jeden kohout", plynulo pomalu z úst hraběte a zamyšleně krabatil čelo. "S dovolením, ale tento znak mi nepřipadá právě běžný... ale přece, když o tom přemýšlím, je to domácí znak vévody Sachsen-Lauenburg."

"Sachsen-Lauenburg! aha, jdeme dovnitř".

A brzy nato již seděli v nízké dřevěné světnici, jejíž obílená podlaha byla posypaná jemným bílým pískem a třpytila se. Rozhlíželi se po útulném prostoru. Příjemná čistota okolo se pánům líbila. Ne vždy na svých cestách našli nejlepší a přátelské hostince. A když jim k tomu ještě mladá hostinská udělala roztomilou a poníženou poklonu, tu uniklo velkoknížecímu pánu v pravém

videňském dialektu :

„Na, paničko, jedl bych hřebíky“.

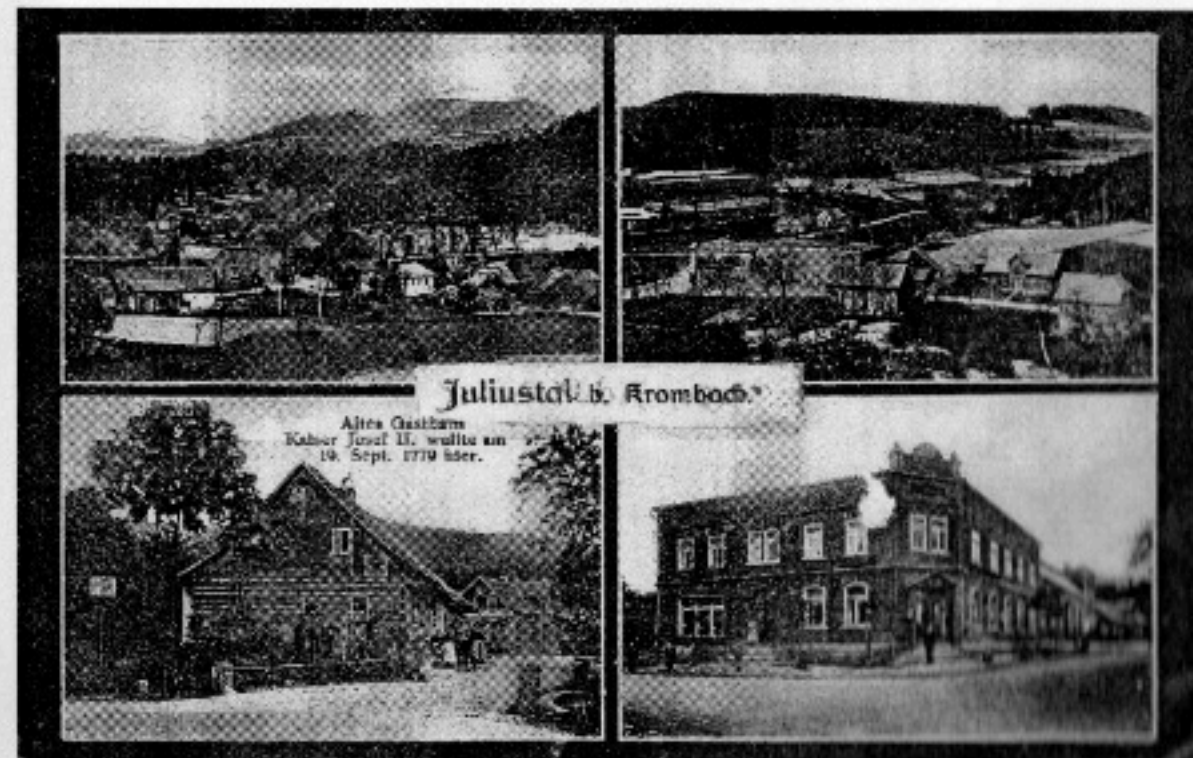
„Co můžu nabídnout mým ctěným hostům?“ Při těchto slovech bleskla očima z jednoho muže na druhého, a její modrošedé oči zasvítily, když se podívala na mladšího, ale příjemnějšího hosta, ale kdo by se díval pozorněji, dobře by pozoroval, že v jejích rysech hrál šibalský triumf poznání. „Co ráčíte jíst hraběcí milosti?“ obrátil se nyní mladší na svého průvodce, který vždy kladl tyto otázky, aby ochránil své inkognito před obecným lidem. „Ráčíte žertovat můj cí, cí, pane?“ Hrabě odpověděl: „Ale já bych se spokojil s vařenými vejci“. Hrozivý pohled ho varoval. Chytré ženě ale tento pohled neušel a potvrdil jí její tušení. „Dobře, vařená vejce, ale udělej je rychle, musíme brzy dál“, rozhodl nyní pán z Falkensteina, jak znělo jeho inkognito. S planoucími tvářemi připravovala hostinská skromné jídlo pro velkého císaře, který seděl venku a věřil, že odtud odejde nepoznán. Ach, to nebylo vůbec jisté. Nenechala si to vzít, vyndala sama kalíšky na vejce ze skříně a stříbrný příbor, pravou vídeňskou práci, která byla jen zřídka používána pro vzácné hosty. Bleskově je ještě jednou vyčistila a naplnila ji tichá velká radost, že její dům potkalo tak velké štěstí. Potom přinesla jídlo do světnice a ráda přijala pozvání přisednout si k vzácným hostům. „Řekněte paní hostinská, poslouchají sedláci?“, zeptal se pán z Falkensteina tak zcela mimochodem a podíval se zpřímá svými modrými očima na hostinskou, takže ona, ztratila poslední zbytek strachu a otevřeně přiznala, že ještě tomu není ani pět let, co ubozí nevolníci, kteří povstali proti robotě, byli odvedeni do Boleslavi a tam byli drženi čtyři týdny bez vody a chleba. Kdo mukul,

Kaplička na Valech - stávala na vedlejší cestě k hranici do Jonsdorfu.

dostal rány holí a někteří z nich se vrátili domů značně zbědovaní. Není žádné požehnání pro neposlušnost, ale když člověk nemůže déle snášet své jho, pak není žádný div - žena náhle ustala ve svém vyprávění. Hluboké vrásky se prohloubily na čele jejího urozeného posluchače. Ticho zavládlo místnosti, když konečně zazněl povzdech sklíčenosti. Jeho původcem byl pán z Falkensteina. „Ano, sedláci, vyprávěj přece, kdo je zavlekl do Boleslavi?“. „Poslali proti nim husary a štvali je, dokud se nepodrobili. No a teď? Teď musejí sedláci zase robotovat, více než před tím a jho nebere konce“, řekla smutně hostinská. Hosté seděli zamyšleně. Cesta se zdála být zapomenutá, než hrabě upomenul svého pána, že je čas vyrazit. Pán z Falkensteina se podíval udiveně na jeho zlaté hodinky. Potom požádal o účet. Vážnost, s kterou hostinská mluvila krátce před tím, přenechala teď místo čtveráckému výrazu: „Tři tolary pane, jestli mohu prosit“, přešlo přes její rty. „Jak? Tři tolary, hrabě slyšel jsem dobře?“ vykřikl udiveně císař, obrátil se k hostinské a se smíchem pokračoval: „Řekni, dobrá ženo, copak jsou zde v kraji vejce tak vzácná?“ „To určitě ne, Veličenstvo, ale vzácní jsou zde císaři“.

Velký císař vypadal tenkrát skutečně vyjeveně. Potom se ale rozezněl nízkou místností jasný smích. Císař poklepal poctivou ženu na rameno, která udělala roztomilou úklonu a jejíž obličej se pokryl nachev až po kořínky vlasů, vlna štěstí, která prozrazovala, co se děje v jejím srdci. „Kdybychom měli v celé říši takové správné lidi, potom by se nám dobře jednalo“. S těmito slovy vytáhl z kapsy zlatý dukát a podal jí ho. „Vezměte a vzpomínejte na svého císaře.“ „Ó, Veličenstvo, děkuji vám z celého srdce. Díky!“ zajíkala se hostinská. S tím

Juliovka - Na této pohlednici je i v textu zmíněný hostinec "U Josefa II."

se císař rozloučil s hostinskou, která stále ještě tiskla v dlani dukát a tři tolary a doprovázela pány ke kočáru. Ještě dlouho povozu mávala. Na starém šenku a později na novém hostinci se od toho dne skvělo na černé tabuli zlatými písmeny: "U císaře Josefa II."

Závěr.

Na zřejmě nejstarší budově v Krompachu, hostinci „U zámku“, vítala za majitele pana Palmeho návštěvníka tato báseň:

Ó poutníče, zdrž se a zastav
Dějiny protkané je toto místo,
Zastav se a buď u mne hostem,
Zde na prastarém místě rytířů

Nejstarší dům v údolí Křivého potoka
Jeho usedlosti jsou 600 let staré
Kdysi přebývali rytíři zde v sále
A chránili kupce před nebezpečím

Na této staré obchodní cestě
Vezl Tvůj prapředek svůj majetek
Ohrožován falešnou lapkovskou cháskou
Amnohý to odpykal svou krví

Hostinec "U zámku" středověkého založení.

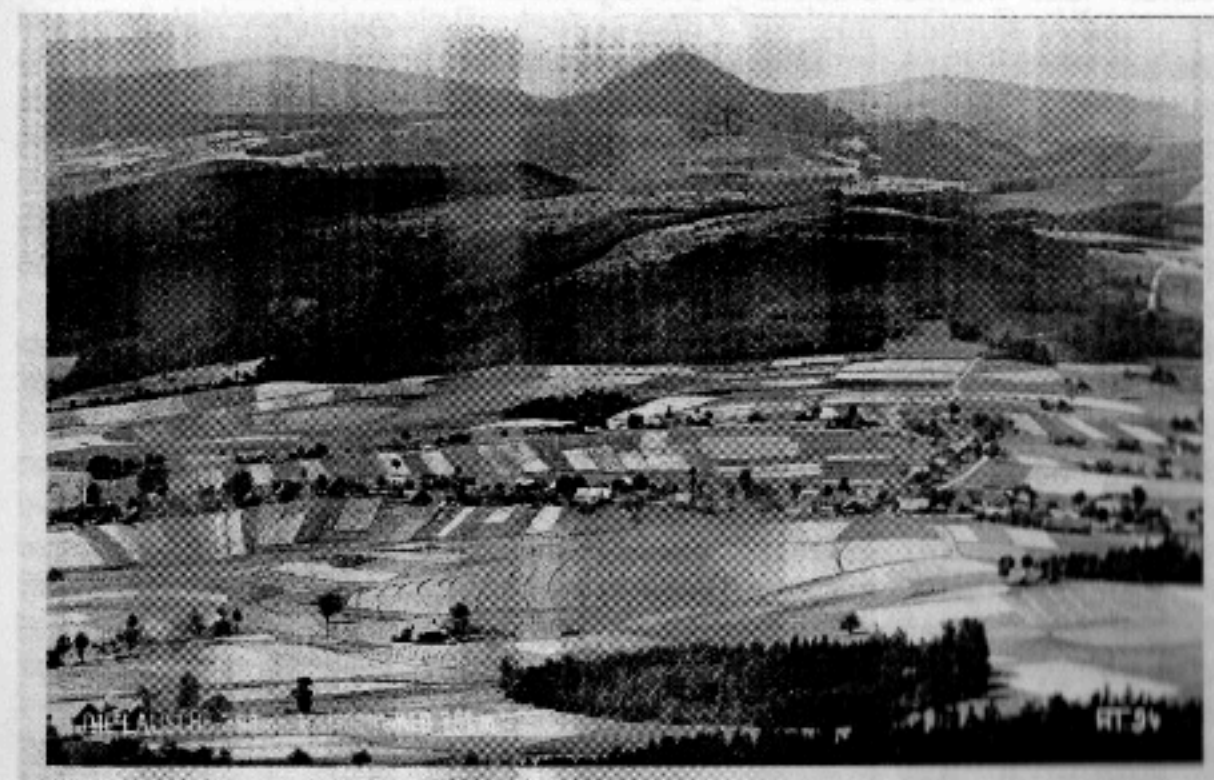
Páni z Milštejna pili zde
První pivo po drsném lovu
Z lesní houštiny vystoupil Elf dle staré ságy.

Čas pak řadil dům na dům
A hnal okolo mnoho válečných houfů
Lovecký zámček se stal domem pohostinství
A zůstal jim po stovky let.

Žádný Elf už neplaší v lesích
Žádné brnění už tu neduní
Zůstalo jen pivo a dům
Proto vstup a okoštuj....
(český překlad a úprava J. Rosol)

Poznámka :

Bohužel po redakční uzávěrce této knihy došlo v noci z 11. na 12. listopadu 2012 k tragické události, požáru hostince "U zámku", tedy v základech nejstarší budovy obce, bývalého loveckého zámčku Berků z Dubé, kdy zlá ruka žháře zapálila tuto cennou historickou budovu. Budova zcela vyhořela. Doufáme, že řízením osudu a dobrých lidí se ji nakonec přece jen podaří zachránit.

Krompach, pohled od Hvozdu k Luži 793m.

Zusammenfassung

Krompach. Ein Überblick Historie des Gemeindes

Das Gemeinde Krompach ist ein typisches Kolonisation-Hufedorf, dass im Mittelalter im Tal „des krummes Baches“ gegründet wurde. Davon ist auch der Name des Dorfes abgeleitet. Zum erstenmal ist in der Urkunde von dem März des Jahres 1391 als Besitz Herrschaft der Burg Mühlstein erwähnt, der damals dem Geschlecht der böhmischen Herren von Dubá (Dauba) gehörte. Weil hier schon damals die Mühlen erwähnt waren, am Wahrscheinlichsten gab es dieses Gemeinde schon ein Paar Jahrzehnten vorher.

Die nähere Umgebung von Krompach, wurde vor seiner Entstehung im Hälfte des 13. Jahrhundert durch die Charitativ - und Heilstätigkeit der heiligen Zdislava von Lamberk geistlich beeinflusst.

Über Gemeinde gibt nur wenig historische Zeugnisse, aber es ist nicht schwierig zu beurteilen, dass es mit der ganzen Landschaft das bewegte Schicksal teilte, im Gestalt der Räuberei, der hussitischen Überfällen oder des Krieges der böhmischen Edelleuten (besonders Wartenberger) mit den Lausitzer Sechsstädten. Durch das Gemeinde gingen bestimmt auch die Pilger durch, die ihre Schritte zu dem Kloster Ojvin (Oybin) richteten. Das Kloster der Celestinen gründete Kaiser Karl IV., der hier auch gern weilte und sein Sohn Wenzel IV. Das Dorf war vielleicht in Rahmen der Kolonisation der böhmischen fast menschenleeren Grenzgebieten besiedelt, die entweder böhmische Aristokratie oder der König organisierte. Kolonisten waren Deutsche aus verschiedenen Gebieten Deutschlands (Thüringen, Franken usw.). Beharrliche Bewohner lebten nicht nur von der Ackerbau und Weidewirtschaft, nach und nach entwickelte es hier auch Glasmacherei, dessen grösste Schwung hier zu beobachten ist von der Hälfte des 16. Jahrhunderts dank der Familie Schürer von Waldheim. Diese Familie war hier wirksam mehr als 120 Jahre, als Lutheranen mussten aber nach dem Jahre 1680 die Heimat verlassen. Binnen des 16. und 17. Jahrhunderts ist Krompach erwähnt sowohl in der Landtafeln als im Eigentuminventar der Herrschaft Zákupy (Reichstadt). Unruhige Zeiten betrafen sicher auch Krompach binnen des Dreissigjährigen Krieges und der preussisch-österreichischen Kriegen in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, besonders Marschen der Heeren und Plünderer. Im Jahre 1778 bauten die österreichischen Kroaten an den böhmisch-sächsischen Grenzen sogenannte „Schanzen“, als Befestigung gegen den preussischen Angriff. Sogar selbst Kaiser Josef II. führte die Visitation durch, als er nächstes Jahr das Gegend besuchte. So entstand die neue Ansiedelung, Teil Krompachs, genannt Schanzendorf (tschechisch Valy), das mit seiner Bebauung bis zu der Grenze mit Sachsen reichte. Schanzendorf eroberten im Jahre 1813 Franzosen des Napoleonsherr. Der französische Kaiser besuchte damals als einzige Stadt in Böhmen Jablonné (damals Gabel).

Die Bevölkerung von Krompach und anliegenden Ortschaften z. B. Juliovka (Juliusthal) war im 14. Jahrhundert eingefarrt zu Mařenice (Gross Mergenthal) und diese gehörte zu Vikariat Cvikov (Zwickau in B.) bis Anfang des 18. Jahrhundert. In den Jahren 1773 bis 1775 erbaute das Gemeinde Krompach selbst die eigene Kirche der 14 heiligen Helfer, die im 1852 eigene Farre hatte und auch eigenes Farrhaus, das aber schon von 1970 nicht mehr existiert. Seit 18. Jahrhundert widmeten sich Krompachbewohner auch Weberei und im Gemeinde gab es auch Meierhof mit der Brauerei, wo man ausgezeichnetes Bier kochte, das aus Wasser von Quellen an den Hängen Hvozď (Hochwaldberg) produziert war. Um Jahr 1800 das Dorf den weiteren Schwung erlebt hatte, der aber binnen des Jahrhunderts wieder abgesunken ist. Im Laufe des letzten preussisch-österreichischen Krieges 1866 kam die preussische Armee durch und die Bevölkerung wurde gezwungen sie mit Lebensmittel und Futter zu verpflegen. Sehr viele Bewohner begannen auch als Arbeiter in den neuentwickelten Webereien in Varnsdorf, Cvikov und auch in den kleinen Glashütten des böhmischen Nordengrenzgebietes arbeiten z. B. in Nový Bor (Haida). Seit dem Ende des 19. Jahrhunderts machte das Gemeinde Krompach weitere Entfaltung, wenn sehr viele Stadtbewohner aus Sachsen und auch aus dem Binnenland entdeckten die Schönheiten des Dorfes und seiner Umgebung. Für Urlauber wurde dieses Gegend sehr attraktiv. Hier entstanden viele Sommer- und Wintergästegasthäuser und zahlreiche Hütten hatten ein Giebelzimmer für Gäste. Von dem Anfang des 20. Jahrhunderts besorgten die Verkehrsverbindung zu den Lausitzer Bauden von der Bahn in Cvikov (Zwickau) und Jablonné (damals Deutsch Gabel), Omnibusse. Das Dorf Krompach erhielt mehrere Spitznamen: Sommerfrisch, Luftkurort oder Sonnenbad. Im Jahre 1922 Krompach elektrifiziert wurde.

An der Bevölkerungsrückgang teilten sich wesentlich beide Weltkriege. Nach dem ersten Weltkrieg entsand die Tschechoslowakische Republik, mit der sich die hiessige deutsche Bevölkerung nicht identifizierte und später unterlag sie am meisten der nazistischen Propaganda. Nach dem zweiten Weltkrieg wurde das Grossteil der deutschsprachigen Bevölkerung gezwungen das Land verlassen. Seine neue Heimat fand sie am meisten am anliegenden Zittauergebiet aber auch zum Beispiel in Bayern.

Seit sechzig Jahren des 20. Jahrhundert entstand in der Tschechien sogenannte „Wochenendhausbewegung“, durch die sehr viele alte leere Umgebendehäuser mit den neuen Inhabern aus den grossen Städten gerettet wurden. Nach dem Wende im Jahre 1989 in der Tschechoslowakei wurde die Staatsgrenze zwischen Tschechien und Sachsen wieder durchgängig und befahrbar und zwischen beide Staaten und Nationen gibt jetzt gute nachbarschaftliche Beziehungen in Rahmen EU. Krompach und Umgebung war in der Vergangenheit und bisher ist sehr beliebte und gesuchte touristische Destination.

Přehled použitých pramenů:

Emler Josef (ed.): Pozůstatky Desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých. I. Praha 1870, s. 536 (opis listiny z roku 1391).
Müllerova mapa Čech 1720
Národní archiv v Praze:
Berní rula 1654
Tereziánský katastr 1757
Vogtova mapa Čech 1712
Josefské mapování 1776
Stabilní katastr 1836
Zemské desky Království českého

Přehled použité literatury:

Anděl Rudolf a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy (III.). Praha 1984, s. 318, 553.
Bahlcke Joachim - Eberhard Winfried - Polívka Miloslav: Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska. Praha 2001.
Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 2004, 2005 a 2012
Bobková Lenka – Březina Luděk – Zdichynec Jan: Horní a Dolní Lužice. Praha 2008.
Buben Milan: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. II./2. Mnišské řády. Praha 2007, s. 357 – 360.
Frinta Antonín – Rokyta Hugo: Žitavsko v českých dějinách. Praha 1947.
Heimatbuch der Gerichtsbezirke Deutsch-Gabel und Zwickau in Böhmen. 2. Aufl. 1988.
Jablonné v Podještědí. (Kolektiv.) Pohledy do minulosti. Česká Lípa 1998.
Kalista Zdeněk: Blahoslavená Zdislava z Lemberka. Praha 1991.
Koch Daniel: Heimatkunde des politischen Bezirkes D. Gabel und Zwickau in B. 1924
Kracíková Lucie – Smetana Jan: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa. Praha 2000.
Lutterer Ivan: Zeměpisná jména Československa 1982
Místopisný slovník Československé republiky Břetislav Chromec, II. Vydání, 1935
Nürnberger Frank: Grosser Oberlausitzer Sagenbuch, 5. vydání, 2010
Okresní archiv a Okresní muzeum v České Lípě: Osídlení českolipského okresu ve světle archivních dokladů. Česká Lípa 1978
Palacký František: Popis Království českého pro rok 1843. Praha 1848.
Profous Antonín: Místní jména v Čechách II. Ch-L. Praha 1949, s. 414.
Poche Emanuel a kol.: Umělecké památky Čech 2 (K/O). Praha 1978, s. 149 – 150.
Sedláček August: Hrady, zámky a tvrze Království českého. X. Praha 1895, s. 319 – 323.
Schaller Jaroslav: Topographie des Königreichs Böhmen 4. Bunzlauer Kreis. Prag u. Wien 1790, s. 246.
Sommer Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt. 2. Bunzlauer Kreis. Prag 1834, s. 265 – 266.
Technik Svatopluk – Ruda Vladimír: Liberec minulosti a současnosti. Ústí nad Labem 1980.
Vávra Ivan: Žitavská cesta, Historická geografie 12, 1974, s. 27 – 72.
Vojtišková Marie – Panáček Jaroslav: Česká Lípa. Česká Lípa 1976.

Elektronické zdroje z internetu:

Kühn Jiří Lužické hory: www.luzicke-hory.cz
Marek Jindřich: Polští vojáci a osvobození Čech v květnu 1945, www.luzicke-hory.cz/historie z 31.8. 2012
Oficiální stránky obce Krompach. Historie obce Krompach: www.obec-krompach.cz
Skala Harald: Ústup pruských vojsk severními Čechami v roce 1757, www.luzicke-hory.cz/historie z 31.8. 2012
Slabý Jaroslav: Okolnosti Napoleonovy návštěvy v Jablonném v Podještědí dne 19. srpna 1813, www.luzicke-hory.cz/historie z 23.8. 2012

Milan Hlinomaz - Miloslav Panák - Jiří Rosol

Krompach

Přehled dějin obce

Ve spolupráci s Obecním úřadem Krompach
vydalo nakladatelství Libuše Horáčková, Varnsdorf,
roku 2013, jako svou 20. publikaci
První vydání, 36 stran

www.knihyhl.com
www.obec-krompach.cz

ISBN 978-80-904194-9-0

